

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції

(Суми, 29 квітня 2022 року)

Суми
2022

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Власенко В. М., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Гончаренко А. В., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Дегтярьов С. І., д-р іст. наук (Сумський державний університет);
Зякун А. І., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Льницький В. І., д-р іст. наук (Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка);
Каганов Ю. О., д-р іст. наук (Запорізький національний університет);
Камьонка М., д-р габ. (Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie, Польща);
Король В. М., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Котляр Ю. В., д-р іст. наук (Чорноморський національний університет ім. П. Могили, м. Миколаїв);
Куліш А. М., д-р юрид. наук (Сумський державний університет);
Лебідь А. Є., д-р філос. наук (Сумський державний університет);
Лобко Н. В., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Нестеренко В. А., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Черкасов А. А., д-р іст. наук (Cherkas Global University, США).

Видання рекомендоване до друку рішенням вченої ради
Навчально-наукового інституту права СумДУ
(протокол № 9 від 16.06.2022 р.)

Суспільно-політичні процеси в Україні та світі: історія, проблеми, перспективи : матер. ІХ Всеукр. наук.-практ. конф. (Суми, 29 квітня 2022 р.) / ред. колегія : В. М. Власенко, А. В. Гончаренко, С. І. Дегтярьов та ін. – Суми : Сумський державний університет, 2022. – 433 с.

До збірника увійшли наукові статті та повідомлення викладачів, студентів, учених та аспірантів ЗВО і наукових установ, виголошені в рамках ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільно-політичні процеси в Україні та світі: історія, проблеми, перспективи» (Посвідчення УкрІНТЕІ № 1022 від 20 грудня 2021 р.), присвяченої актуальним питанням суспільно-гуманітарних наук.

© Сумський державний університет, 2022

А. Ф. Коні про етико-філософські причини самогубства

Хвиля самогубств наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття стимулювала дослідження теми суїциду. А.Ф. Коні та Н.А. Бердяєв у своїх роздумах про самогубства використовують поняття «епідемія», при цьому Коні унікальним чином звертає увагу на самогубства в соціально активному шарі – серед молоді, що надає його філософії суїциду особливе пізнавальне значення. У класичній роботі Е. Дюркгейма «Суїцид» є досить різке загальне судження, у якому стверджується, що кожне суспільство у певний історичний момент має певну схильність до самогубства. У кожній соціальній групі є певна, специфічна схильність до самогубства, яка не пояснюється ні біолого-фізіологічними характеристиками стану людей, ні фізичними характеристиками середовища, де вони перебувають. Найуразливішою соціальною групою при цьому виявляється молодь, яка через свій вік та відсутність життєвого досвіду не готова до таких життєвих випробувань. А.Ф. Коні, трактуючи соціально-історичну епідемію самогубств, пропонує до аналізу «висновки та спостереження», зроблені ним під час судової служби, – цим створюючи особливий прецедент етико-юридичної герменевтики «самовбивства у законі життя». «Чорне крило насильницької смерті від своєї руки дедалі більше

розгортається над людством, залучаючи під свою похмуру тінь як людей, мабуть, що натерпілись у житті, а й ніжну юність, і тих, хто дожив до близької вже могили» [3, с. 454], - цими рядками А.Ф. Коні починає свій роздум про проблему суїциду. Наслідуючи свою установку етико-юридичного розуміння, А.Ф. Коні починає з емпіричного огляду проблеми, наводячи кількісні характеристики самогубств у Росії та інших державах. Порівнюючи їх, він не знаходить достатніх підстав для того, щоб зупинитися при поясненні тріумфальної ходи самогубства на факті зростання душевних захворювань. Більшість самогубств відбувалися під впливом гнітючих життєвих впливів (серед них сором, страх, почуття провини чи образи, туга за померлими близькими тощо); ніхто не має права зараховувати до божевільних людей, тих, які виявилися більш чуйними до життєвих умов, в яких вони опинилися. Заперечує А.Ф. Коні і послідовникам сучасних йому кримінально-антропологічних теорій, які наполягають на спадковому факторі схильності до самогубства, аргументуючи це нікчемністю приводів, через які люди позбавляли себе життя. Найчастіше ця «нікчемна» подія стає лише останньою краплею «в переповненій життєвими стражданнями чаші, змушуючи перелитися її зміст через край» [3, с. 457].

Помічаючи, що до середини ХІХ століття суїцид носив характер одиничного вчинку, не будучи певною суспільною недугою, А.Ф. Коні виділяє кілька причин, що сприяли поширенню епідемії. Однією з них він визнавав ту, що ґрунтується на відсутності уваги до духовної спорідненості подружжя та короткозорому тваринному

прагненні ослаблення сім'ї та руйнування її внутрішніх зв'язків, гармонії сімейних взаємин. Згідно зі статистичними даними, які наводить А.Ф. Коні, найчастіше добровільно йшли з життя люди, які втратили свого чоловіка, розлучені чи просто самотні. Іншим фактором, що сприяє зростанню суїциду, є особливості суспільно-політичного життя. Щодо впливу політичних процесів на ситуацію із самогубствами в окремо взятих державах слід зазначити, що далеко не всі негативні процеси у політичній сфері сприяють збільшенню кількості самогубств. Відповідно до висновків Е. Дюркгейма, за часів політичних переворотів чи воєн відсоток самогубств має тенденцію до зниження. У ситуації, що описав А.Ф. Коні, бачимо дещо іншу картину життя суспільства – атмосферу особливого, крайнього морального занепаду, саме морального відступу від політичних ідеалів. Ще одним фактором, що заслуговує на особливу увагу, стало загострення боротьби за існування, яку спровокували процеси модернізації. Розвиток конкуренції за кошти виживання викликало «крайню нужденність та безробіття, нерідку безвихідь становища та свідомість безплідності та безпросвітності боротьби з переважними сторонами життя» [3, с. 464].

Цьому сприяло і розвиток міського середовища на шкоду сільському, скупченість населення у містах і, як наслідок, нездорова ситуація з відсутністю світла та чистого повітря. А.Ф. Коні наводить цікавий приклад того, як зовнішня сторона з її, зокрема, естетичними компонентами впливає на психологічний стан людини. У містах з'являються вузькі вулиці, забудовані

п'ятиповерховими будинками. Особливістю цих будинків було те, що в їх квартири нерідко навіть не проникав промінь світла, вони являли собою ніби в'язниці, закриті темні приміщення, які, без сумніву, впливали на психіку людей. Проте квартири мали великий попит через дешевизну. Важливим фактором була якісна зміна виду праці, яким займалися люди, котрі живуть там. Як правило, їхня праця була набором механічних дій, що повторювалися, виключала творчий початок, заглушувала у трудовій діяльності все живе. Завтрашній день для людини, яка жила в таких умовах, був «тьмяним і тривожним, а сьогоднішній день не давав душевного задоволення» [3, с. 464].

Морально людина не тільки не стала кращою, не тільки не отримала втіхи в моральній своїй сфері, а й стала абсолютно самотньою серед усього цього блиску електрики, руху, телеграфу та телефону. Він більш самотній, ніж сто років тому, тому що він не відчуває між собою і оточуючими ніякого морального зв'язку або відчуває, але дуже слабко – стверджував Коні. Висловлюючись про проблему самогубства, А. Ф. Коні не керується виключно юридичними установками, а звертається до філософських підстав проблеми, торкаючись питань обов'язку, свободи, моралі, турботи про ближнього. А.Ф. Коні цікавить практична можливість вирішення проблеми самогубства та зупинка його «тріумфальної ходи». Сама назва його основної етико-юридичної статті «Самовбивство в законі та в житті» вказує на певний смисловий поділ явища самогубства в

юридичній практиці та у звичайному житті з усіма пов'язаними морально-психологічними аспектами.

Робота А.Ф. Коні, дуже прониклива в герменевтичному відношенні, цілком виправдано може бути поставлена в ряд ключових філософських праць, присвячених проблемі самогубства у Російській імперії на стику ХІХ - ХХ століть і в наш час.

1. Бердяев Н.А. О самоубийстве: Психологический этюд. Париж: YMCA-press, 1931. 46 с.

2. Дюркгейм Э. Самоубийство: социологический этюд / пер. с фр. с сокр.; под ред. В.А. Базарова. М.: Мысль, 1994. 399 с.

3. Кони А.Ф. О самоубийстве в законе и жизни // А.Ф. Кони. Собрание сочинений: В 8 т. Т. 4. М.: Юридическая литература, 1967. 426 с.